

Jani Rönkkö
Proviisori
Iisalmen 2. Kirkkopuiston apteekki

Teijamari Laasonen-Balk
LT, psykiatrian erikoislääkäri
Avohoidon ylilääkäri,
Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä,
aikuisten mielenterveys- ja päihdepalvelut

Outi Heusala
YTM
Aikuissosiaalityön esimies,
Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä

Lääkkeiden väärinkäyttöä hillitään apteekkisopimuksilla ja tiivillä yhteistyöllä

Apteekkisopimus on potilaan ja hoitavan lääkärin välinen sopimus, jonka avulla lääkkeiden määrääminen ja toimittaminen rajataan yhdelle lääkärille ja yhteen apteekkiin. Sopimus helpottaa lääkeriippuvaisten potilaiden hoidon hallintaa ja tarjoaa konkreettisen työvälineen, jolla puuttua haastavien potilaiden lääkehoidossa ilmeneviin ongelmiin.

Lääkkeiden tahallisen väärinkäytön ehkäiseminen ja päihdeongelmiin puuttuminen ovat olleet jo pitkään Ylä-Savon apteekkien, terveydenhuollon ja sosiaalityön tiiviin yhteistyön tavoitteena. Viimeisin lääkeriippuvuuksien ja lääkkeiden väärinkäytön hillitsemiseen tähtäävä projekti on Apteekkisopimus-työryhmä. Työryhmässä ovat mukana Ylä-Savon SOTEn alueen apteekit, perusterveydenhoito, aikuisten mielenterveys- ja päihdetyön edustajat sekä sosiaalitoimen edustaja. Työryhmän tavoitteena on muodostaa ajantasainen kuva päihde- ja lääkeongelmien esiintyvyydestä Ylä-Savon alueella ja etsiä niihin ratkaisuja apteekkisopimuksia hyödyntämällä. Samalla luodaan yhteisiä toimintamalleja, joilla tehostetaan potilaiden lääkehoitojen kokonaisuuden hallintaa.

Apteekkisopimus helpottaa ongelmiin puuttumista

Apteekkisopimus on potilaan ja hoitavan lääkärin välinen kirjallinen sopimus, jonka avulla potilaan PKV-lääkkeiden ja huumausainoiden määrääminen rajataan kyseiselle lääkärille tai hoitopaikalle. Samalla potilaan lääkkeiden toimittaminen rajataan vain yhteen apteekkiin.

Aloite apteekkisopimuksen tekemiseen tulee yleensä potilaan hoitavalta lääkäriltä ja yhä enenevässä määrin apteekista. Usein apteekkisopimusasiakkaiden lääkehoidon kokonaisuudenhallinta on vaikeutunut, heidän lääkkeensä saattavat kadota tai heillä on toistuvia joustoja lääkkeiden hakuväleissä esimerkiksi matkojen vuoksi. Joskus he myös saattavat painostaa lääkäriä määräämään lääkkeitä.

Apteekissa on saatettu jo kiinnittää huomiota terveydenhuollon palveluiden päällekkäiseen käyttöön, jos potilas on tietoisesti hakenut samoja reseptejä sekä yksityiseltä että julkiselta puolelta tai julkisen puolen eri toimipisteistä. Valitettavasti sähköisten reseptien käyttöönottoon ei ole poistanut tätä ongelmaa kokonaan.

Apteekkisopimuksen todellisen tarpeen arvioi lopulta lääkäri. Esiselvittelyjen perusteella lääkäri käy vastaanotolla läpi lääkehoidon kokonaistilanteen yhdessä potilaan kanssa ja kartoittaa tahot, jotka osallistuvat lääkehoidon toteutukseen. Usein potilas tarvitsee myös erillistä suostuttelua ja perusteluja sopimuksen tarpeesta. Jos sopimus laaditaan, se kannattaa tehdä toistaiseksi voimassa olevaksi ja koskemaan kaikkia PKV-lääkkeitä ja huumausaineita.

Näin mahdolliset lääkemutokset eivät jatkossa aiheuta ongelmia. Hoitavalle lääkärille kannattaa kirjata sopimukseen varahenkilö lomien ja toimipaikan muutosten varalta, jotta käytännön työ helpottuu.

Usein potilas tarvitsee myös erillistä suostuttelua ja perusteluja sopimuksen tarpeesta.

Sähköisten reseptien käyttöönotto ehkäisee reseptiväärennöksiä. Apteekkeilla on kuitenkin melko vähän mahdollisuuksia puuttua epäselvinä ja jopa epäeettisinä pitämiinsä asioihin, jos potilaan reseptit ovat asianmukaisia. Apteekeissa apteekkisopimuksen koetaan vahvistavan apteekkien roolia potilaan lääkähoidon toteutumisessa. Lisäksi sopimus helpottaa asiakaspalvelutilannetta, koska sopimuksen myötä toimintatavat selkiytyvät ja yhtenäistyvät: Apteekin ei tarvitse erikseen miettiä, keneen lääkäriin ottaa yhteyttä epäselvän asian tiimoilta ja kuinka paljon lääkkeiden toimitusväleissä voidaan käyttää vapaata harkintaa. Sujuva kommunikointi apteekin ja hoitavan lääkärin välillä helpottuu.

Annosjakelu tukee apteekkisopimusasiakkaita

Ylä-Savon kunnissa apteekkisopimusasiakkaat on pyritty pääsääntöisesti saamaan annosjakelun piiriin, mikä helpottaa lääkkeiden hallintaa ja luovuttamista. Annosjaluista lääkkeistä on helppo antaa jopa yhden päivän lääkkeet kerrallaan ilman ylimääräistä lääkkeiden pussitustyötä.

Apteekissa annosjakeluasiakas tarkistaa ja allekirjoituksellaan vahvistaa vastaanottaneensa lääkkeensä. Annosjakelun kuittauslomakkeen avulla huomioidaan esimerkiksi matkojen vuoksi tehdyt poikkeamat hakupäivis-

sä, määritetään seuraavat hakupäivät ja ristiriitatilanteissa osoitetaan, että asiakas todella on saanut lääkkeensä. Tämä on osoittautunut hyväksi käytännöksi Ylä-Savossa.

Ylä-Savossa apteekkisopimuspalaveriin on otettu mukaan myös sosiaalitoimi, sillä sosiaalitoimella on oikeus ja velvollisuus tarkastaa, että myönnetty toimeentulotuki kohdistuu lääkärin määräyksellä hankittaviin lääkkeisiin niin kuin hoitava lääkäri on tarkoittanut. Valtaosa apteekkisopimusasiakkaista saa toimeentulotukea lääkärin määräämiin lääkkeisiin, ja tällöin apteekkien annosjakelumaksut kuuluvat toimeentulotuella korvattaviin menoihin.

Eri paikkakunnilla voi kuitenkin olla erilaisia käytäntöjä lääkärin, apteekien ja sosiaalitoimen keskinäisestä yhteistyöstä ja apteekkisopimusasiakkaiden annosjakelusta. Vallitsevat käytännöt on hyvä kartoittaa erikseen.

Tärkeä sopimustieto voi hukkaa terveydenhuollon tietojärjestelmiin

Apteekkisopimus tiivistää yhteistyötä eri osapuolten välillä ja ehkäisee potilaan hoidon pirstaloitumista. Samalla päivystyspisteiden ja muiden hoitoyksiköiden henkilökunnan työ helpottuu, kun potilasjärjestelmästä näkyy, kuka lääkäri on vastuussa potilaan lääkähoidosta.

Apteekeilla on käytössään valtakunnallinen apteekkisopimusrekisteri, johon apteekki kirjaa voimassa olevat sopimukset. Sopimukset ovat nähtävissä kaikissa Suomen apteekkeissa tilanteissa, joissa potilaalle toimitetaan PKV-lääkkeitä tai huumausaineita. Rekisterin avulla asiakkaan PKV-lääkkeiden ja huumausaineiden ostot saadaan keskitettyä yhteen apteekkiin.

Terveydenhuollon yksiköissä ei kuitenkaan ole koottua tietoa eri tahojen kanssa tehdyistä sopimuksista, ja olennainen tieto voi siten myös piiloutua potilaskertomusten sekaan. Terveydenhuollon ohjelmistot eivät

välttämättä huomautta voimassa olevasta apteekkisopimuksesta, jos potilas asioi muualla kuin hänen hoidostaan vastaavan lääkärin luona.

Onnistunut apteekkisopimus tekee itsensä tarpeettomaksi

Apteekkisopimuspotilaat ovat tyypillisesti moniongelmaisia, ja heidän hoitosuhteensa ovat pitkiä. Heille kertyy myös paljon käyntejä terveydenhuollossa ja apteekissa. On tapauksia, joissa lääkkeiden väärinkäyttöä on saatu vähennettyä apteekkisopimusmenettelyllä. Tämä motivoi apteekien, terveydenhuollon ja sosiaalitoimen ammattilaisia jatkamaan työtä asian parissa.

Apteekkisopimuksen myötä potilaan lääkähoidon kokonaisuutta on mahdollista kontrolloida. Apteekkisopimuksesta on siten hyötyä erityisesti päihdeongelmaisten ja lääkkeiden väärinkäyttöön taipuvaisten potilaiden hoidossa sekä heillä mahdollisesti ilmenevien ongelmien ennaltaehkäisyssä.

Potilaan kokonaistilanteen helpotuksessa kerran laadittua apteekkisopimusta voidaan myös keventää tai siitä voidaan luopua asteittain kokonaan. Voidaan sanoa, että apteekkisopimuksen ensisijaisena tavoitteena on tehdä itsensä tarpeettomaksi. ●

KIRJALLISUUTTA

- Holopainen A, ym. Apteekkisopimukset -ohjeistus lääkäreille ja apteekkeille 1.6.2005. www.terveyskirjasto.fi
- Teinilä T, Leikola S. Apteekit estävät lääkkeiden väärää käyttöä. *Sic!* 2015; 5(1): 20–1.

